

Anna Kisiel

KU Leuven

Roman Pilat

1. Biogram

Urodzony 13 lipca 1846 roku we Lwowie, zmarł 6 kwietnia 1906 roku tamże. Wieloletni profesor języka i literatury polskiej na Uniwersytecie Lwowskim, trzykrotny dziekan Wydziału Filologicznego, rektor (1890/1891) i prorektor (1891/1892) tego uniwersytetu. Uważany za twórcę lwowskiej szkoły polonistycznej. Współzałożyciel i pierwszy prezes Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza, wieloletni redaktor „Pamiętnika Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza”, członek-korespondent Akademii Umiejętności.

2. Zakres zainteresowań

Pracę naukowo-dydaktyczną R.P. poświęcił tekstom dawnym. Swoje badania tekstologiczne rozpoczął od analizy prozy politycznej („O literaturze politycznej Sejmu Czteroletniego (1788–1792)”, 1872). Następnie, opierając się na dostępnych przekazach, odtworzył tekst „Bogarodzicy” (1879) i wydał z obszernym komentarzem językowym. Analizie poddał także czasopiśmiennictwo wczesnego Oświecenia („Początek publicystyki literackiej w Polsce. I. Czasopisma «uczone»”, 1882). Przede wszystkim jednak jego badania tekstologiczne skupiały się wokół twórczości Adama Mickiewicza. W ramach Towarzystwa Literackiego był inicjatorem i organizatorem prac nad poszukiwaniem archiwaliów, krytycznym oglądem dzieł poety oraz przygotowaniem „Bibliografii Mickiewiczowskiej”. Swoją praktyką, zdobywaną podczas przygotowywania wydań krytycznych tekstów dawniejszych, ale też wystąpieniami teoretycznymi na temat aparatu krytycznego tekstologii (np. „Jak należy wydawać dzieła pisarzy polskich XVI i XVII wieku?”, 1886) otworzył debatę nad teorią edytorstwa naukowego.

Synteza prac R.P. nad literaturą dawniejszą i językiem polskim dostępna jest w pośmiertnie wydanych jego wykładach uniwersyteckich. Część literacka została opublikowana w czterech tomach: t. 1 „Historia literatury polskiej w wiekach średnich” do połowy XVI wieku. (1926–1942, oprac. S. Kossowski), t. 2–4 „Historia literatury polskiej, wykłady uniwersyteckie”

obejmująca okres 1500–1815 (1908–1911, oprac. L. Bernacki, W. Bruchnalski, S. Kossowski, K. Wojciechowski). Część językowa ukazała się w dwóch tomach jako „Gramatyka języka polskiego, wykłady uniwersyteckie” (1909, oprac. F. Krček).

3. Gramatyka

Gramatykę języka polskiego wykładał R.P. w ujęciu historyczno-porównawczym. Stan obecny polszczyzny wywodził z jej stadiów wcześniejszych, pokazując zmiany w systemie języka polskiego w zestawieniu z językiem starosłowiańskim, a w późniejszym okresie również w porównaniu z innymi językami indoeuropejskimi. Podobnie jak w badaniach historycznych nad literaturą stosował tu metodę filologiczną. Tom 1. jego „Gramatyki...” zawiera fonologię (głosownię) i morfologię (część poświęconą deklinacji). W pierwszej części R.P. omawia zasób głoskowy polszczyzny, pochodzenie głosek, zmiany w systemie samogłoskowym i spółgłoskowym polszczyzny, a także procesy fonetyczne. Morfologię dzieli R.P. na naukę o deklinacji i naukę o koniugacji. Rozróżnia on deklinację imienną (rzeczownika, przymiotnika, imiesłowu i liczebnika) oraz zaimkową (zaimka oraz, częściowo, przymiotnika, imiesłowu i liczebnika). Na tom 2. składa się nauka o koniugacji oraz składnia. W ramach tej ostatniej R.P. omawia części zdania, funkcje przypadków w zdaniu, wymagania przypadkowe przyimków, funkcje składniowe części mowy, kategorie imienne i werbalne. Wykładnia grammatyczna R.P. nie zawiera wydzielonej etymologii, czwartego z wyróżnianych przez niego działów.

Literatura podmiotowa

Bruchnalski, W. 1906. „S.p. Roman Pilat”. *Kwartalnik Historyczny* 20: 392–395.

Kucharski, E. 1937. „Nauczycielska działalność Romana Pilata”. *Krytyka i Życie* 25.

Skręt, R. 1985. „Roman Pilat (1846–1906)”. *Rocznik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza* 20: 69–73.

Ulewicz, T. 1963. „Roman Pilat z perspektywy dwóch pokoleń”. *Pamiętnik Literacki* 54(3): 45–60.

Wróblewski, K. 1986. *Roman Pilat, profesor języka i literatury polskiej w Uniwersytecie Lwowskim, pierwszy przewodniczący lwowskiej Czytelni Akademickiej. W dwudziestą piątą rocznicę rozpoczęcia wykładów prof. Pilata*. Sprawozdanie Wydziału Czytelni Akademickiej we Lwowie za r. akad. 1985/6. Lwów.